

MARXISM ȘI REVIZIONISM

*Scris cam prin a doua jumătate
a lunii martie — nu mai târziu
de 3 (16) aprilie 1908*

*Publicat între 25 septembrie și
2 octombrie (8 și 15 octombrie)
1908, în culegerea: „Karl Marx
(1818—1883)”. Petersburg,
editat de O. și M. Kedrov
Semnat: V. I. I. n*

Se tipărește după textul culegerii

O cunoscută maximă glăsuiește : dacă axiomele geometrice ar atinge interesele oamenilor, atunci cu siguranță că ele ar fi contestate. Teoriile științelor naturii care contraziceau vechile prejudecăți ale teologiei au provocat și provoacă pînă în ziua de azi o luptă extrem de înverșunată. Nu e deci de mirare că doctrina lui Marx, care servește direct cauza luminării și organizării clasei înaintate a societății contemporane, indicînd sarcinile acestei clase și dovedind că, în virtutea dezvoltării economice, înlocuirea orînduirii sociale de azi cu noi rînduieli este inevitabilă, nu e de mirare că această doctrină trebuia să lupte pentru fiecare pas pe drumul afirmării ei.

Ar fi de prisos să mai vorbim de știința și filozofia burgheză, predate oficial de profesori oficiali pentru prostirea tinerei generații a claselor avute și pentru „dresarea“ ei împotriva dușmanilor din afară și dinăuntru. Această știință nici nu vrea să audă de marxism, declarînd că el a fost infirmat și nimicînd ; și tinerii savanți care fac carieră din combaterea socialismului, și moșnegii decrepiți care păzesc preceptele diferitelor „sisteme“ perimate îl atacă pe Marx cu egală ardoare. Extinderea marxismului, răspîndirea și întărirea ideilor marxiste în sînul clasei muncitoare duc în mod inevitabil la înmulțirea și întărirea atacurilor burgheze împotriva marxismului, care, după fiecare „nimicire“ a lui de către știința oficială, devine tot mai puternic, mai oțelit și mai viabil,

Dar nici măcar printre doctrinele legate de lupta clasei muncitoare, care sînt răspîndite mai ales în rîndurile proletariatului, marxismul nu și-a întărit, nici pe departe, dintr-o dată pozițiile. În prima jumătate de veac a existenței sale (începînd din deceniul al 5-lea al secolului trecut), marxismul a luptat contra unor teorii cu totul potrivnice lui. În prima jumătate a deceniului al 5-lea, Marx și Engels s-au răfuit cu tinerii hegelieni radicali care se situau pe poziția idealismului filozofic. La sfîrșitul acestui deceniu începe lupta pe tărîmul teoriilor economice : lupta împotriva proudhonismului¹⁷. În deceniul al 6-lea se desăvîrșește această luptă : criticarea partidelor și doctrinelor care s-au manifestat în decursul furtunosului an 1848. În deceniul al 7-lea lupta trece din domeniul teoriei generale într-un domeniu legat mai de-a dreptul de mișcarea muncitorească : izgonirea bakunismului din Internațională¹⁸. La începutul deceniului al 8-lea apare în Germania, pentru scurtă vreme, proudhonistul Mühlberger, iar la sfîrșitul deceniului pozitivistul Dühring. Dar atît influența unuia cît și a celuilalt asupra proletariatului e acum cu totul neînsemnată. Marxismul învinge acum, fără doar și poate, toate celelalte ideologii din sînul mișcării muncitorești.

Pe la începutul ultimului deceniu al secolului trecut, această victorie era cîștigată în liniile ei principale. Chiar și în țările latine, unde tradițiile proudhonismului s-au menținut cel mai mult, partidele muncitorești și-au construit de fapt programele și tactica pe baze marxiste. Organizația internațională a mișcării muncitorești, reînviată sub forma congreselor internaționale periodice, s-a situat în toate chestiunile esențiale, din capul locului și aproape fără luptă, pe terenul marxismului. Dar, după ce marxismul a înlăturat toate doctrinele potrivnice cît de cît înche-gate, tendințele pe care le exprimau aceste doctrine au început să-și caute alte căi. Formele și mobilurile luptei s-au schimbat, dar lupta a continuat. Și a doua jumătate de secol a existenței marxismului a început (în ultimul deceniu al secolului trecut) cu lupta împotriva unui curent potrivit din sînul marxismului.

Acest curent a fost denumit bernsteinism¹⁹ după numele fostului marxist ortodox Bernstein, la care corectarea marxismului, revizuirea marxismului, revizionismul, și-a găsit expresia cea mai completă și mai ostentativă. Chiar și în Rusia, unde, datorită înapoierii economice a țării și precumpănirii populației țărănești strivite de rămășițele iobăgiei, socialismul nemarxist s-a menținut, firește, vreme mai îndelungată, chiar și în Rusia el se transformă în mod vădit, sub ochii noștri, în revizionism. Atît în problema agrară (programul municipalizării întregului pămînt) cît și în problemele generale de program și de tactică, social-narodnicii noștri înlocuiesc din ce în ce mai mult rămășițele perimate, pe cale de dispariție ale vechiului sistem, unitar în felul său și cu totul ostil marxismului, prin „corectări” aduse doctrinei lui Marx.

Socialismul premarxist este sfărîmat. El continuă lupta, dar nu pe propriul său teren, ci pe terenul general al marxismului, sub formă de revizionism. Să vedem deci care este conținutul ideologic al revizionismului.

Pe tărîmul filozofiei, revizionismul pășea în coada „științei” profesionale burgheze. Profesorii se întorceau „înapoi la Kant” și revizionismul se tîra în urma neokantienilor²⁰. Profesorii repetau platitudinile popimii debitate de mii de ori împotriva materialismului filozofic, iar revizionistii, zîmbind cu indulgență, mormăiau (textual după ultimul Handbuch *) că materialismul a fost de mult „infirmitat”. Profesorii îl tratau pe Hegel ca pe un „cîine mort”²¹ și, propovăduind ei înșiși idealismul, dar un idealism de o mie de ori mai meschin și mai banal decît cel hegelian, ridicau cu dispreț din umeri cînd era vorba de dialectică ; iar revizionistii se tîrau în urma lor în mocirla banalizării filozofice a științei, înlocuind dialectica „ingenioasă” (și revoluționară) printr-o „evoluție simplă” (și lină) ; în schimbul lefii primite de la stat, profesorii adaptau atît sistemele lor idealiste cît și cele „critice” la „filozofia” medievală dominantă (adică la teologie), iar revizionistii se apropiau de dînșii, căutînd să facă din religie

* — Indreptar. — Nota trad.

„o chestiune privată“ nu față de statul de azi, ci față de partidul clasei înaintate.

Despre adevărata semnificație de clasă a acestor „corecări“ aduse marxismului nu mai e nevoie să vorbim: chestiunea e clară de la sine. Menționăm doar că singurul marxist din social-democrația internațională care a criticat, din punctul de vedere al materialismului dialectic consecvent, toate platitudinile nemaipomenite debitate de revizionişti a fost Plehanov. Acest fapt trebuie subliniat cu atât mai mult, cu cât în prezent se fac încercări profund eronate de a strecura, sub steagul criticii oportunismului tactic al lui Plehanov, vechile boarfe filozofice reacționare*.

Trecînd la economia politică, trebuie să arătăm înainte de toate că în acest domeniu „corecările“ revizioniştilor au fost mult mai variate și mai amănunțite; ei se străduiau să influențeze publicul cu ajutorul „noilor date cu privire la dezvoltarea economică“. Ei susțineau că concentrarea și înlăturarea întreprinderilor mici de către cele mari nu se produc nicidecum în agricultură, iar în domeniul comerțului și al industriei se produc într-un ritm extrem de lent. Ei afirmau că crizele au devenit acum mai rare și mai puțin pronunțate și că trusturile și cartelurile vor da, probabil, capitalului posibilitatea de a le înlătura cu desăvîrșire. Ei susțineau că „teoria prăbușirii“ spre care merge capitalismul este inconsistentă, dată fiind tendința spre tocire și atenuare a contradicțiilor de clasă. În sfîrșit, ei afirmau că n-ar strica să se modifice și teoria valorii a lui Marx potrivit teoriei lui Böhm-Bawerk.

Lupta împotriva revizioniştilor în aceste probleme a avut drept consecință o înviorare tot atât de rodnică a gândirii teoretice a socialismului internațional ca și polemica dusă de Engels împotriva lui Dühring cu 20 de ani înainte. Argumentele revizioniştilor erau analizate pe bază de fapte

* Vezi cartea „Eseuri asupra filozofiei marxiste“ a lui Bogdanov, Bazarov și alții. Nu este locul să analizez aici această carte, și de aceea trebuie să mă limitez deocamdată la declarația că într-un viitor apropiat voi arăta, într-o serie de articole sau într-o broșură, că *tot* ce a fost spus în text despre revizionişti neokantieni se referă în fond și la acești „noi“ revizionişti neohumeişti și neoberkeleyeni. (Vezi V. I. Lenin, Opere complete, vol. 18 Editura politică, 1963, ediția a doua. — Nota red.).

și cifre. S-a dovedit că revizionistii înfrumusețau, în mod sistematic, mica producție de azi. Date incontestabile dovedesc superioritatea din punct de vedere tehnic și comercial a mării *producții* față de mica producție nu numai în industrie, dar și în agricultură. În agricultură însă producția de mărfuri este mult mai puțin dezvoltată, iar statisticienii și economiștii de azi, de obicei, nu se prea pricep să scoată în relief acele ramuri speciale (uneori chiar unele munci) ale agriculturii care exprimă atragerea progresivă a agriculturii în *orbita schimbului* din cadrul economiei mondiale. Mica producție se menține pe ruinele economiei naturale cu prețul unei continue înrăutățiri a alimentației, prin înfometare cronică, prin prelungirea zilei de muncă, prin înrăutățirea calității vitelor și a îngrijirii lor, într-un cuvânt prin aceleași mijloace prin care s-a menținut și producția meșteșugărească împotriva manufacturii capitaliste. În societatea capitalistă, fiecare pas înainte al științei și tehnicii sapă, inevitabil și fără cruțare, bazele micii producții, și sarcina economiei politice socialiste este de a cerceta acest proces în toate formele lui, adeseori complicate și încurcate, de a dovedi micului producător imposibilitatea de a se menține în condițiile capitalismului, de a-i arăta că în capitalism gospodăria țărănească se află într-o situație fără ieșire, de a-i dovedi că țăranul trebuie să adopte punctul de vedere al proletariatului. În această chestiune revizionistii au păcătuit din punct de vedere științific printr-o generalizare superficială și unilaterală a unor fapte izolate, smulse din conexiunea lor cu întreaga orînduire a capitalismului; iar din punct de vedere politic au păcătuit prin aceea că în mod inevitabil, cu voie sau fără voie, îl îndemneau sau îl împingeau pe țăran să adopte punctul de vedere al proprietarului (adică punctul de vedere al burgheziei), în loc să-l împingă să adopte punctul de vedere al proletariatului revoluționar.

În ceea ce privește teoria crizelor și teoria prăbușirii, revizionismul se prezenta și mai prost. Numai niște oameni cu totul miopi — și numai foarte scurtă vreme —, sub influența câtorva ani de avînt și de prosperitate industrială, se puteau gândi la o revizuire a bazelor doc-

trinei lui Marx. Foarte curînd realitatea a dovedit revizioniştilor că crizele nu au dispărut: după prosperitate a urmat criza. S-au schimbat formele, succesiunea şi aspectul crizelor, dar ele au rămas o parte integrantă inevitabilă a orînduirii capitaliste. Concentrînd producţia, cartelurile şi trusturile au agravat în acelaşi timp, în mod evident, anarhia în producţie, situaţia precară a proletariatului şi au înăsprit jugul capitalului, ascuţind astfel contradicţiile de clasă într-o măsură nemaipomenită pînă atunci. Faptul că capitalismul merge spre prăbuşire, atît în sensul că provoacă diverse crize politice şi economice cît şi în sensul prăbuşirii totale a întregii orînduirii capitaliste, a fost dovedit în mod foarte concret şi într-o măsură deosebit de mare tocmai de către cele mai moderne şi mai uriaşe trusturi. Recenta criză financiară din America, cumplita agravare a şomajului în întreaga Europă, fără a mai pomeni de apropiata criză industrială pe care o prevestesc multe semne, toate acestea au făcut ca „teoriile“ formulate nu de multă vreme de revizionişti să fie astăzi uitate de toată lumea, pare-se chiar şi de mulţi dintre revizionişti înşişi. Nu trebuie însă uitate învăţămintele pe care această nestatornicie de intelectual le-a dat clasei muncitoare.

Despre teoria valorii trebuie să spunem doar că, în afară de oftări şi de aluzii foarte nebuloase à la Böhm-Bawerk, revizionişti nu au adus absolut nimic nou şi de aceea nu au lăsat nici o urmă în dezvoltarea gîndirii ştiinţifice.

În domeniul politicii, revizionismul a încercat efectiv să revizuiască baza marxismului, adică teoria luptei de clasă. Libertatea politică, democraţia, votul universal distrug baza luptei de clasă — spuneau revizionişti — şi dezmint vechea teză a „Manifestului Comunist“ că muncitorii nu au patrie. Din moment ce în condiţiile democraţiei domină „voinţa majorităţii“, spuneau ei, în aceste condiţii nu poţi să consideri statul drept organ de dominaţie de clasă şi nici să renunţi la alianţe cu burghezia progresistă, social-reformatoare, îndreptate împotriva reacţionarilor.

Fără îndoială că aceste obiecţii ale revizioniştilor se reduceau la un sistem de concepţii destul de încheat, şi anume la un sistem de concepţii burgheze-liberale cunos-

cute de multă vreme. Liberalii au pretins totdeauna că parlamentarismul burghez desființează clasele și împărțirea în clase din moment ce toți cetățenii, fără deosebire, au dreptul de vot, dreptul de a participa la treburile statului. Întreaga istorie a Europei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și întreaga istorie a revoluției ruse de la începutul secolului al XX-lea arată cum nu se poate mai clar cât de absurde sînt aceste concepții. În condițiile libertății capitalismului „democratic“, deosebirile economice nu se atenuază, ci se accentuează și se adîncesc. Parlamentarismul nu înlătură, ci dezvăluie esența republicilor burgheze celor mai democratice, arătînd că ele sînt un organ de asuprire de clasă. Contribuind la luminarea și organizarea unor mase ale populației cu mult mai largi decît acelea care înainte luau parte activă la evenimentele politice, parlamentarismul pregătește prin aceasta nu înlăturarea crizelor și a revoluțiilor politice, ci o extremă înăsprire a războiului civil în cursul acestor revoluții. Evenimentele de la Paris din primăvara anului 1871 și cele din Rusia din iarna anului 1905 au arătat cum nu se poate mai clar cât de inevitabilă este această înăsprire. Fără să șovăie o clipă, burghezia franceză a încheiat un tîrg cu dușmanul întregii națiuni, cu armata străină care îi ruinase patria, pentru a înăbuși mișcarea proletară. Cine nu înțelege inevitabila dialectică lăuntrică a parlamentarismului și a democratismului burghez, dialectică care în prezent duce la o rezolvare și mai brutală a controverselor prin violența maselor, nu va fi niciodată în stare să desfășoare, pe terenul acestui parlamentarism, o agitație și o propagandă consecvent principiale care să pregătească într-adevăr masele muncitoare pentru o participare victorioasă la asemenea „controverse“. Experiența alianțelor, acordurilor, blocurilor încheiate cu liberalismul social-reformist în Apus și a celor încheiate cu reformismul liberal (cadeții) în revoluția rusă a arătat în chip convingător că aceste acorduri nu fac decît să tocească conștiința maselor, că ele nu întăresc, ci slăbesc însemnătatea reală a luptei lor, legînd pe luptători de elementele cele mai puțin capabile de luptă, cele mai șovăielnice și mai trădătoare. Millerandismul francez²² — cea mai însemnată experiență de aplicare a tacticii politice

revizioniste pe scară largă, cu adevărat națională — a pri-lejuit o apreciere practică a revizionismului pe care proletariatul din lumea întreagă n-o va uita niciodată.

O completare firească a tendințelor economice și poli-tice ale revizionismului a fost atitudinea sa față de scopul final al mișcării socialiste. „Scopul final nu e nimic, miș-carea e totul“, acest slogan al lui Bernstein exprimă mai bine esența revizionismului decât multe raționamente lungi. Politica revizionistă constă în fixarea atitudinii de la caz la caz, în adaptarea la evenimentele zilei, la sinuozitățile mărunțișurilor politice, în uitarea intereselor fundamentale ale proletariatului și a trăsăturilor de bază ale întregii orînduiri capitaliste, ale întregii evoluții capitaliste, în jertfirea acestor interese fundamentale de dragul unor avantaje de moment, reale sau presupuse. Și din însăși esența acestei politici rezultă în mod evident că ea poate să îmbrace forme extrem de variate și că fiecare problemă cît de cît „nouă“, fiecare întorsătură cît de cît neașteptată și neprevăzută a evenimentelor, chiar dacă această întorsă-tură ar modifica linia fundamentală a evoluției numai într-o măsură infimă și pentru un timp foarte scurt, vor genera totdeauna, în mod inevitabil, o varietate sau alta de revizionism.

Caracterul inevitabil al revizionismului este determinat de rădăcinile de clasă pe care acesta le are în societatea de astăzi. Revizionismul este un fenomen internațional. Pentru orice socialist cît de cît inițiat și cu judecată nu încapă nici cea mai mică îndoială că raportul dintre or-todocși și bernsteinieni în Germania, raportul dintre gues-diști și jaurəsiști (iar în prezent îndeosebi dintre guesdiști și broussiști) în Franța ²³, dintre Federația social-democrată și Partidul laburist independent din Anglia ²⁴, dintre Brouckère și Vandervelde în Belgia, dintre integraliști și reformiști în Italia ²⁵, dintre bolșevici și menșevici în Rusia este în esență același, cu toată enorma diversitate de condiții naționale și de momente istorice în actuala situație a tuturor acestor țări. Procesul „divizării“ înăuntrul socialis-mului internațional contemporan se desfășoară, de fapt, înca de pe acum pe *aceeași* linie în diferite țări ale lumii, vădînd astfel un uriaș pas înainte în comparație cu ceea ce

a fost acum 30—40 de ani, cînd în diferite țări tendințe felurite se înfruntau înăuntrul aceluiași socialism internațional. Iar „revizionismul de stînga“, care s-a conturat acum în țările latine ca „sindicalism revoluționar“²⁶, se adaptează de asemenea marxismului, „corectîndu-l“: Labriola în Italia și Lagardelle în Franța apelează la marxismul adevărat pentru a justifica marxismul greșit înțeles.

Nu putem analiza aici conținutul ideologic al *acestui* revizionism, care nu s-a dezvoltat încă nici pe departe atît de mult ca revizionismul oportunist, n-a devenit un fenomen internațional și care, în practică, n-a putut ține piept în nici o bătălie mare dintre el și vreun partid socialist nici măcar într-o singură țară. Ne limităm deci la „revizionismul de dreapta“, pe care l-am schițat mai sus.

În ce constă inevitabilitatea lui în societatea capitalistă? De ce este el mai adînc decît deosebirile în ceea ce privește particularitățile naționale și gradul de dezvoltare a capitalismului? Pentru că în fiecare țară capitalistă există întotdeauna, alături de proletariat, pături largi de mică burghezie, de mici proprietari. Capitalismul a fost generat și este permanent generat de mica producție. Capitalismul creează mereu și inevitabil un întreg șir de „pături mijlocii“ (anexe ale fabricii, munca la domiciliu, mici ateliere împrăștiate prin întreaga țară, necesare industriei mari, de pildă industriei de biciclete și de automobile etc.). Tot atît de inevitabil acești noi mici producători sînt aruncați îndărăt în rîndurile proletariatului. E deci absolut firesc ca concepțiile mic-burgheze să pătrundă mereu în rîndurile partidelor muncitorești de masă. E absolut firesc să fie așa și așa va fi mereu pînă la înfăptuirea revoluției proletare, căci ar fi o mare greșeală să credem că pentru înfăptuirea acestei revoluții e nevoie de proletarizarea „completă“ a majorității populației. Ceea ce acum adesea are loc numai pe plan ideologic: controversile în jurul corectărilor teoretice aduse marxismului, ceea ce acum, în practică, își croiește drum numai în unele probleme ale mișcării muncitorești, sub forma de divergențe tactice cu revizionismul și de sciziuni provocate de ele, — prin toate acestea clasa muncitoare va trece, fără doar și poate, într-o măsură incomparabil mai mare atunci cînd revoluția proletara va

imprima un caracter mai acut tuturor chestiunilor controversate, va concentra toate divergențele asupra unor probleme avînd o însemnătate directă pentru determinarea atitudinii maselor, ne va obliga, în focul luptei, să despărțim pe dușmani de prieteni și să ne debarasăm de falșii aliați pentru a da dușmanului lovituri hotărîtoare.

Lupta ideologică dusă de marxismul revoluționar împotriva revizionismului la sfîrșitul secolului al XIX-lea este numai un preludiu al marilor bătălii revoluționare ale proletariatului, care înaintează spre izbînda completă a cauzei sale în pofida tuturor șovăielilor și slăbiciunilor micii burghezii.

- 15 Lenin vorbește despre cartea lui P. Miliukov „Un an de luptă. Cronică publicistică. 1905—1906“, Petersburg, 1907. Articolul de fond al ziarului „Reci“ nr. 82 din 25 mai 1906, de care amintește V. I. Lenin, a fost reprodus în cartea de mai sus sub titlul „Sarcinile comitetelor agrare locale, așa cum le înțeleg social-democrații și cadeții“. — 12.
- 16 V. I. Lenin se referă la volumul al doilea al culegerii cadete „Problema agrară“ (Moscova, 1907). În această culegere a fost publicat articolul lui A. I. Ciuprov „Cu privire la reforma agrară“ și articolul lui N. N. Kutler „Proiect de lege cu privire la măsurile de extindere și de ameliorare a proprietății țărănești“. — 12.
- 17 *Proudhonism* — curent antiștiințific, ostil marxismului, din cadrul socialismului mic-burghez, numit astfel după numele ideologului său, anarhistul francez Proudhon. Criticînd de pe poziții mic-burgeze marea proprietate capitalistă, Proudhon visa eternizarea micii proprietăți private și în acest scop propunea să se organizeze o bancă a „poporului“ și o „bancă de schimb“, cu ajutorul cărora muncitorii ar putea să-și procure mijloace de producție proprii, să devină meseriași și să-și asigure astfel o desfăcere „echitabilă“ a produselor lor. Proudhon nu înțelegea rolul istoric al proletariatului, avea o atitudine ostilă față de lupta de clasă, față de revoluția proletară și dictatura proletariatului; el nega de pe poziții anarhiste necesitatea statului. Marx și Engels au dus o luptă consecventă împotriva încercărilor lui Proudhon de a impune Internaționalei I concepțiile sale. Proudhonismul a fost supus unei critici nimicitoare în lucrarea lui Marx „Mizeria filozofiei“. Lupta hotărîită dusă de Marx, Engels și de adepții lor în cadrul Internaționalei I împotriva proudhonismului s-a soldat cu victoria categorică a marxismului asupra proudhonismului.
- Lenin a calificat proudhonismul drept „un produs al obtuzității micului-burghez, a filistinului“, care nu e în stare să-și însușească punctul de vedere al clasei muncitoare. Ideile proudhonismului au fost folosite pe scară largă de „teoreticienii“ burgezi în propagarea ideii de colaborare între clase. — 18.
- 18 *Bakunism* — curent care poartă numele lui M. A. Bakunin, ideolog al anarhismului și dușman înverșunat al marxismului și al socialismului științific. Bakuniștii au dus o luptă îndrăjită împotriva teoriei și tacticii marxiste în mișcarea muncitorească. Principala teză a bakunismului este negarea oricărui fel de stat, inclusiv a dictaturii proletariatului; ea decurge din neînțelegerea rolului istoric mondial al proletariatului. Bakunin a emis ideea „nivelării“ claselor, unirea de jos a „asociațiilor libere“. O asociație revoluționară secretă, compusă din personalități „proeminente“, trebuie, după părerea bakuniștilor, să conducă răscoalele populare care sînt pe punctul de a izbucni. Astfel, ei presupuneau

că în Rusia țărănimea este gata să pornească neîntârziat o răsccoală. Tactica lor, bazată pe comploturi, pe revolte imediate și pe practica terorismului, avea un caracter aventurier și era ostilă învățaturii marxiste despre insurecție. Bakunismul este înrudit cu proudhonismul, curent mic-burghez care oglindește ideologia micului proprietar ruinat. Unul dintre reprezentanții bakuniștilor în Rusia era S. G. Neceaev, care întreținea legături strânse cu Bakunin, aflat pe atunci în străinătate. Programul asociației complotiste a fost expus de el în „Catehismul revoluționar“. În 1869 Neceaev a încercat să creeze în Rusia o organizație complotistă restrânsă, care purta numele de „Răfuiala poporului“. Dar el n-a reușit să organizeze decât o serie de cercuri la Moscova. „Răfuiala poporului“ a fost curînd descoperită și nimicită în decembrie 1869 de către guvernul țarist.

Căutînd să pătrundă în Internaționala I, Bakunin insista ca el să fie primit în Internațională împreună cu organizația „Alianța democrației socialiste“, întemeiată de el în 1868 și din care făcea parte și asociația bakunistă secretă. În pofida faptului că Consiliul General al Internaționalei a hotărît dizolvarea „Alianței“, Bakunin s-a supus numai formal acestei hotărîri, menținîndu-și organizația lui secretă și introducînd-o în Internațională ca secția din Geneva a Internaționalei, care și-a păstrat denumirea de „Alianță“.

Punîndu-și drept scop acapararea Consiliului General, Bakunin a luptat împotriva lui Marx prin toate mijloacele. Pentru a-și atinge scopurile, „Alianța“, au arătat Marx și Engels, nu se dădea în lături „de la nici un mijloc, de la nici o perfidie; minciuna, calomnia, intimidarea, atacul pe la spate, toate acestea îi sînt proprii în egală măsură“ (K. Marx, F. Engels, V. I. Lenin. „Despre internaționalismul proletar“, Editura politică, 1959, pag. 163). Din cauza activității lor dezorganizatoare, în 1872, la Congresul de la Haga, liderii anarhismului, Bakunin și Guillaume, au fost excluși din Internaționala I. Teoria și tactica bakuniștilor au fost energic combătute de K. Marx și F. Engels. V. I. Lenin a spus că bakunismul este concepția despre lume „a micului-burghez care nu a pierdut nădejdea în salvarea sa“ (Opere, vol. 18, E.S.P.L.P. 1957, pag. 11). Bakunismul a fost unul dintre izvoarele ideologice ale narodnicismului. Cu privire la Bakunin și la bakuniști, vezi lucrările: K. Marx și F. Engels. „Alianța democrației socialiste“ și Asociația Internațională a Muncitorilor (1873); F. Engels. „Bakuniștii la lucru“ (1873) și „Literatura din emigrație“ (1875), precum și lucrarea lui V. I. Lenin „Despre guvernul revoluționar provizoriu“ (1905) și altele. — 18.

- 19 *Bernsteinism* — curent oportunist, ostil marxismului, din cadrul social-democrației internaționale; a apărut pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea în Germania.

În anii 1896—1898 Bernstein a publicat în revista „Die Neue Zeit“, organul teoretic al social-democrației germane, o serie

de articole sub titlul comun „Problemele socialismului“, în care a procedat la revizuirea bazelor filozofice, economice și politice ale marxismului revoluționar. „El a negat posibilitatea de a fundamenta științific socialismul și de a dovedi, din punctul de vedere al concepției materialiste a istoriei, necesitatea și inevitabilitatea lui; a tăgăduit faptul că mizeria crește, că are loc un proces de proletarizare și că contradicțiile capitaliste se ascut și a declarat inconsistentă însăși noțiunea de *«scop final»* și a respins fără nici o rezervă ideea dictaturii proletariatului; a negat opoziția principială dintre liberalism și socialism; a negat *teoria luptei de clasă...*“ (V. I. Lenin, Opere complete, vol. 6, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 7). Revizuirea marxismului de către bernsteinieni urmărea transformarea social-democrației din tr-un partid al revoluției sociale într-un partid al reformelor sociale.

Elementele de stînga din social-democrația germană au pornit lupta împotriva lui Bernstein în paginile ziarelor lor. În apărarea bernsteinismului s-a ridicat aripa oportunistă de dreapta. Comitetul central al partidului a adoptat o poziție împăciuitoare față de bernsteinism, căruia nu i-a dat riposta cuvenită. Polemica împotriva articolelor lui Bernstein a fost deschisă în iulie 1898 de revista „Die Neue Zeit“ cu articolul lui G. V. Plehanov „Bernstein și materialismul“, îndreptat împotriva revizionismului.

În 1899 articolele lui Bernstein au apărut în volum sub titlul „Premisele socialismului și sarcinile social-democrației“.

La congresele de la Stuttgart (octombrie 1898), Hanovra (octombrie 1899) și Lübeck (septembrie 1901) ale Partidului social-democrat din Germania a fost condamnat bernsteinismul, dar, din cauza poziției împăciuitoare adoptate de majoritatea liderilor săi, partidul nu s-a desolidarizat de Bernstein. Bernsteinienii au continuat să-și propage în mod deschis ideile revizioniste în revista „Sozialistische Monatshefte“ și în organizațiile de partid.

Bernsteinismul s-a bucurat de sprijinul elementelor oportuniste din celelalte partide ale Internaționalei a II-a. În Rusia, teoriile bernsteiniene au fost susținute de „marxiștii legali“ și de „econo-miști“. Cenzura țaristă a permis tipărirea cărții lui Bernstein în limba rusă în trei ediții, iar Zubatov, șeful ohranei din Moscova, a inclus-o în lista cărților recomandate muncitorilor.

Numai marxiștii revoluționari din Rusia, bolșevicii, în frunte cu Lenin, au dus o luptă hotărâtă și consecventă împotriva bernsteinismului și adepților lui. Lenin s-a ridicat împotriva bernsteinienilor încă din 1899, în „Protestul social-democraților din Rusia“ și în articolul „Programul nostru“; el a supus bernsteinismul unei critici ample în cartea „Ce-i de făcut?“ și în articolele „Marxism și revizionism“, „Divergențele din sînul mișcării muncitorești europene“ (vezi Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 157—170, 176—180; vol. 6, pag. 1—190; volumul de față, pag. 15—26; Opere, vol. 16, E.S.P.L.P. 1957, pag. 345—350) și altele. — 19.

20 *Neokantieni* — reprezentanții unui curent reacționar din filozofia burgheză apărut în Germania la mijlocul secolului al XIX-lea. Neokantienii relatau tezele cele mai reacționare, idealiste din filozofia lui Kant și respingeau elementele de materialism cuprinse în ea. Sub lozincă „Înapoi la Kant“, neokantienii propovăduiau reînvierea idealismului kantian și combăteau materialismul dialectic și materialismul istoric. În cartea sa „Ludwig Feuerbach și sfârșitul filozofiei clasice germane“, F. Engels i-a calificat pe neokantieni drept „teoreticieni reacționari“, niște prinde-purici și eclecticii jalnici.

Neokantienii din rîndurile social-democrației germane (E. Bernstein, K. Schmidt etc.) au revizuit filozofia marxistă, teoria economică a lui Marx și învățătura lui despre lupta de clasă și despre dictatura proletariatului. În Rusia, neokantianismul a fost reprezentat prin „marxiștii legali“ P. B. Struve, S. N. Bulgakov și alții.

Împotriva „marxiștilor legali“, care propagau în Rusia neokantianismul, Lenin a luat atitudine în lucrările sale: „Conținutul economic al narodnicismului și critica lui în cartea d-lui Struve (Oglindirea marxismului în literatura burgheză)*“ (1895), „O critică necritică“ (1900), salutînd totodată articolele lui G. V. Plehanov împotriva neokantienilor, apărute în diferite publicații din străinătate la sfârșitul ultimului deceniu al secolului trecut, articole în care neokantianismul lui E. Bernstein și K. Schmidt este calificat drept „teorie reacționară a burgheziei reacționare“. În cartea sa „Materialism și empiriocriticism“ (1909), V. I. Lenin a făcut o critică multilaterală filozofiei neokantiene. În lucrările sale filozofice, Lenin a arătat că filozofia subiectiv-idealistică a neokantienilor este ostilă cunoașterii științifice a naturii și a societății și a demascat esența ei de clasă ca ideologie burgheză. În prezent, ideile neokantiene sînt folosite de reprezentanții filozofiei reacționare a imperialismului în lupta lor împotriva marxism-leninismului. — 19.

21 Vezi K. Marx. „Capitalul“, vol. I, Editura politică, 1960, ediția a IV-a, pag. 54. — 19.

22 *Millerandism* — curent oportunist din cadrul social-democrației; își trage denumirea de la socialistul reformist francez A. E. Millerand, care în 1899 a intrat în guvernul burghez reacționar al Franței și a sprijinit politica lui antipopulară. Intrarea lui Millerand într-un guvern burghez a constituit o expresie vie a politicii de colaborare de clasă cu burghezia, dusă de liderii oportuniști ai social-democrației. Ea a însemnat renunțarea lor la lupta revoluționară și trădarea intereselor claselor de oameni ai muncii. Caracterizînd millerandismul drept revizionism și renegare, Lenin a arătat că social-reformiștii, ori de cîte ori au intrat într-un guvern burghez, s-au dovedit a fi simpli figuranți, un pa-

ravan pentru capitaliști, un instrument de înșelare a maselor de către acest guvern. — 23.

- 23 *Guesdiști* — curent marxist revoluționar în mișcarea socialistă franceză de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, avînd în frunte pe J. Guesde și P. Lafargue. În 1882, în urma sciziunii produse în cadrul Partidului muncitoresc din Franța la Congresul de la Saint-Etienne, guesdiștii au organizat un partid de sine stătător, păstrîndu-și vechea denumire. Ei au rămas credincioși programului partidului adoptat la Le Havre în 1880, a cărui parte teoretică a fost scrisă de K. Marx, și au apărut politica revoluționară de sine stătătoare a proletariatului. Guesdiștii se bucurau de o mare influență în centrele industriale din Franța și grupau elementele înaintate ale clasei muncitoare.

În 1901 adepții tacticii revoluționare a luptei de clasă, în frunte cu J. Guesde, au întemeiat Partidul socialist din Franța (ai cărui membri s-au numit guesdiști, după numele conducătorului lor). În 1905 guesdiștii au fuzionat cu Partidul socialist francez, partid reformist. În timpul războiului imperialist din 1914—1918, conducerea acestui partid (Guesde, Sembat și alții), trădînd cauza clasei muncitoare, a trecut pe pozițiile social-șovinismului.

Jaurèsști — adepții socialistului francez J. Jaurès, care împreună cu A. Millerand a alcătuit, în ultimul deceniu al secolului trecut, grupul „socialiștilor independenți” și a condus aripa dreaptă, reformistă, a mișcării socialiste franceze. Sub pretextul „libertății criticii”, jaurèsștii au procedat la revizuirea principiilor fundamentale ale marxismului și au militat pentru colaborarea de clasă a proletariatului cu burghezia. În 1902 ei au format Partidul socialist francez, care se situa pe poziții reformiste.

Broussiști (posibiliști) (P. Brousse, B. Malon ș.a.) — curent mic-burghez, reformist, care a apărut în penultimul deceniu al secolului al XIX-lea în mișcarea socialistă franceză și care tindea să abată proletariatul de la metodele revoluționare de luptă. Posibiliștii au înființat „Partidul social-revoluționar muncitoresc”; ei respingeau programul revoluționar și tactica revoluționară a proletariatului, estompau țelurile socialiste ale mișcării muncitorești și propuneau ca lupta dusă de muncitori să fie limitată la cadrul a „ceea ce este posibil” (possible) — de unde și denumirea partidului. Influența possibiliștilor se extindea îndeosebi asupra regiunilor celor mai înapoiate din punct de vedere economic din Franța și a păturilor celor mai puțin dezvoltate ale clasei muncitoare.

Ulterior, majoritatea possibiliștilor au intrat în Partidul socialist francez, partid reformist, întemeiat în 1902 sub conducerea lui J. Jaurès. — 24.

- 24 *Federația social-democrată din Anglia* a fost fondată în 1884. Alături de reformiști (Hyndman și alții) și de anarhiști, din Federația social-democrată făcea parte și grupul de social-democrați revoluționari, adepți ai marxismului (H. Quelch, T. Mann, E. Aveling, Eleanor Marx-Aveling și alții), care formau aripa stîngă a mișcării socialiste din Anglia. F. Engels a criticat Federația social-democrată pentru dogmatism și sectarism, pentru că s-a rupt de mișcarea muncitorească de masă din Anglia și ignora particularitățile ei. În 1907 Federația social-democrată a primit denumirea de Partid social-democrat; în 1911 acest partid împreună cu elementele de stînga ale Partidului laburist independent au întemeiat Partidul socialist britanic; în 1920 acest partid împreună cu Grupul socialist al unității au jucat rolul principal în crearea Partidului Comunist al Marii Britanii.

Partidul laburist independent din Anglia (Independent Labour Party) — organizație reformistă, întemeiată de liderii „noilor trade-unionuri” în 1893, în condițiile înviorării luptei greviste și intensificării mișcării pentru independența clasei muncitoare din Anglia față de partidele burgheze. Din P.L.I. făceau parte membrii „noilor trade-unionuri” și ai unei serii de sindicate vechi, reprezentanți ai intelectualilor și ai micii burghezii, aflați sub influența fabienilor. Liderul acestui partid era J. Keir-Hardie. Programul partidului preconiza lupta pentru proprietatea colectivă asupra tuturor mijloacelor de producție, de repartitie și de schimb, introducerea zilei de muncă de 8 ore, interzicerea muncii pentru copii, instituirea asigurărilor sociale și acordarea de ajutoare pentru șomeri.

Chiar de la înființarea sa, P.L.I. s-a situat pe poziții burghezo-reformiste, acordînd atenție în primul rînd formei de luptă parlamentare și tranzacțiilor parlamentare cu partidul liberal. Caracterizînd Partidul laburist independent, Lenin scria că „acesta este în realitate un partid oportunist, dependent totdeauna de burghezie”, că el „este «independent» de socialism, dar este foarte dependent de liberalism” (Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 479, și vol. 18, pag. 349). — 24.

- 25 *Integraliști* — adepții socialismului „integral”, care este o varietate a socialismului mic-burghez. Liderul integraliștilor a fost Enrico Ferri. Fiind un curent centrist în Partidul socialist italian, integraliștii, în primul deceniu al secolului nostru, au luptat într-o serie de probleme împotriva reformiștilor, care se situau pe poziții oportuniste extreme și colaborau cu burghezia reacționară. — 24.
- 26 „*Sindicalism revoluționar*” — curent mic-burghez semianarhist, apărut la sfîrșitul secolului al XIX-lea în mișcarea muncitorească dintr-o serie de țări din Europa apuseană.

Sindicaliștii negau necesitatea luptei politice a clasei muncitoare, rolul conducător al partidului și dictatura proletariatului. Ei considerau că sindicatele pot să răstoarne capitalismul fără revoluție, pe calea organizării grevei generale a muncitorilor și să ia în mâinile lor conducerea producției. Lenin a arătat că „sindicalismul revoluționar a fost, în multe țări, rezultatul direct și inevitabil al oportunismului, al reformismului, al cretinismului parlamentar” (Opere complete, vol. 16, Editura politică, 1963, ediția a doua, pag. 195). — 25.

27 „*Golos Soțial-Demokrata*” — ziar, organul de presă din străinătate al menșevicilor ; a apărut din februarie 1908 pînă în decembrie 1911, la început la Geneva, iar apoi la Paris. Redactorii acestui ziar au fost : P. B. Akselrod, F. I. Dan, L. Martov, A. Martînov și G. V. Plehanov. Începînd chiar cu primul său număr, ziarul „*Golos Soțial-Demokrata*” a luat apărarea lichidatorilor, justificînd activitatea lor antipartinică. După ce Plehanov, care a condamnat poziția lichidatoristă a ziarului, a ieșit din redacție, „*Golos Soțial-Demokrata*” s-a transformat definitiv într-un centru ideologic al lichidatorilor. — 27.

28 „*Die Neue Zeit*” — revistă teoretică a Partidului social-democrat din Germania ; a apărut la Stuttgart din 1883 pînă în 1923. Pînă în octombrie 1917 a apărut sub îngrijirea lui K. Kautsky, iar după aceea sub îngrijirea lui H. Cunow. În „*Die Neue Zeit*” au fost publicate pentru prima oară unele lucrări ale lui K. Marx și F. Engels : „Critica programului de la Gotha” de K. Marx, „Contribuții la critica proiectului programului social-democrat din 1891” de F. Engels etc. Engels a ajutat în permanență cu sfaturile sale redacția revistei și a criticat-o adeseori pentru abaterile ei de la marxism. La această revistă au colaborat militanți de seamă ai mișcării muncitorești germane și internaționale de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, ca : A. Bebel, W. Liebknecht, R. Luxemburg, F. Mehring, C. Zetkin, P. Lafargue, G. V. Plehanov și alții. Începînd din a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului trecut, după moartea lui F. Engels, revista a publicat sistematic articole scrise de revizionisti, printre care și seria de articole ale lui E. Bernstein „Problemele socialismului”, care a deschis campania revizionistilor împotriva marxismului (1914—1918). În anii primului război mondial (1914—1918), revista s-a situat pe poziții centriste, sprijinind de fapt pe social-șoviniști. — 32.

29 „*Muzeul din Riga*” — camera de tortură a poliției judiciare din Riga, în care arestații în timpul interogatoriului erau supuși unor torturi cumplite. Cînd aceste fapte ale poliției au fost demascate în presă, guvernul țarist a încercat să nege că s-ar fi săvîrșit torturi, declarînd că instrumentele de tortură care se aflau la poliție au fost adunate „în scopul de a crea un muzeu”. Din